https://doi.org/10.15407/np.77.429
УДК 655.421:339.174](430):655.3.066(477)]-047.37

Юлія Шлапак,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: dewchonka.77@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1191-3847

ДИНАМІКА ПРИСУТНОСТІ УКРАЇНИ НА ФРАНКФУРТСЬКОМУ КНИЖКОВОМУ ЯРМАРКУ

У статті здійснено спробу прослідкувати представленість України на Франкфуртському книжковому ярмарку від періоду перебування в складі СРСР до сучасного етапу незалежної держави. Проаналізовано роль міжнародних книжкових ярмарків як інструмента культурної дипломатії, формування позитивного міжнародного іміджу держави. Показано, що участь у міжнародних книжкових форумах є важливим засобом міжнародної репрезентації української культури, історії та національної ідентичності. Крім того, це засіб протидії російським пропагандистським наративам, особливо після 2014 р. і в умовах повномасштабної війни РФ проти України після 2022 р. **Метою статті є** розглянути, як змінювалася роль і специфіка присутності України на Франкфуртському книжковому ярмарку в контексті історичних змін; простежити трансформацію української присутності від складової радянського стенда до самостійного національного представництва; визначити значення ярмарку для популяризації української книги у світі. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні історичного, порівняльного, аналітичного та системного методів. Використано аналіз наукових праць, матеріалів офіційних сайтів державних інституцій, публіцистичних джерел, присвячених діяльності Франкфуртського книжкового ярмарку та участі України в ньому. **Наукова новизна.** Систематизовано відомості про участь українських видавництв і культурних інституцій у ФКЯ в різні роки незалежності. Наголошено на проблемі неповноти офіційних даних про склад учасників українських стендів. **Висновки.** Представленість України на Франкфуртському книжковому ярмарку пройшла шлях від ідеологічно контрольованої складової радянської експозиції до повноцінного національного представництва незалежної держави.

© Ю. Шлапак, 2026

Важливим етапом стала інституціоналізація цієї діяльності через створення Українського інституту книги. Сучасна участь України у ФКЯ є важливим інструментом культурної дипломатії, міжнародної комунікації та утвердження суб'єктності України у світовому культурному просторі.

Ключові слова: Франкфуртський книжковий ярмарок, книжкові ярмарки, українська книга, культурна дипломатія, видавнича справа, міжнародна комунікація, національний імідж, книжковий ринок

Одним із важливих завдань суверенної держави є реалізація активної зовнішньої політики, спрямованої на утвердження її як повноцінного суб'єкта в міжнародному просторі. Міжнародна діяльність держави сприяє популяризації її культурних, економічних, політичних досягнень; презентації її унікальності, самобутності.

Участь України в закордонних книжкових ярмарках є одним із способів репрезентації української культури. Країна, беручи участь у них, покращує свій національний імідж, має гарну можливість зміцнити міжнародні відносини, просувати національні інтереси. Крім того, це гарна можливість демонстрації своїх досягнень і вивчення досвіду інших країн; можливість залучення інвестицій, укладання контрактів; продажу продукції, пошуку нових партнерів, вивчення попиту. У тому числі й завдяки представленню своєї книжкової продукції на міжнародних ярмарках є можливість сформувати позитивний бренд країни, поліпшити її репутацію, посилювати міжнародну присутність.

Актуальність дослідження. Міжнародні книжкові ярмарки виступають майданчиком для культурного діалогу та міжнародної солідарності. Представляючи на них, наприклад, свої стенди, Україна має змогу привернути увагу іноземних спільнот, урядів до її актуальних проблем. Уже п'ятий рік однією з глобальних проблем України є повномасштабний напад на неї Росії (гібридну війну Росія почала в 2014 р.).

З 2014 р. українські стенди на закордонних книжкових ярмарках почали активно протидіяти російським наративам, акцентуючи увагу на неповторності, оригінальності української культури, історії та літератури, відмінних від російських.

Після 2022 р. – повномасштабного нападу РФ на Україну – основною темою стало звільнення українського культурного

простору від російського впливу та суб'єктності у світі. Крім того, акцентується увага на роботі видавництв під час війни. У книжках фіксуються розповіді про війну, документуються воєнні злочини РФ на території України. Українські стенди використовуються як платформи для діалогу про європейські цінності та спільну боротьбу. У 2025 р., наприклад, на Франкфуртському книжковому ярмарку було представлено спільний стенд – від Українського інституту книги, «Мистецького арсеналу», який передбачає створення міцного візуального та смислового образу країни для привернення більшої уваги професійної спільноти й медіа.

Аналіз досліджень. В Україні, зокрема, є ряд праць, присвячених аналізу діяльності книжкових ярмарків, з'ясуванню значення та функцій книжкових виставок-ярмарків у соціокультурному вимірі, визначенню й узагальненню ступеня присутності української книги в міжнародному просторі завдяки участі в таких заходах.

Теоретичні аспекти значення професійних виставок ілюстраторів на міжнародних, зокрема, книжкових ярмарках для розвитку цього сектору креативних індустрій розглянули Н. Удріс-Бородавко, А. Павлюк [1].

Л. Данчук і С. Олійник присвятили свою працю розгляду мистецького фестивалю як форми самопрезентації творчого колективу [2].

У працях В. Грябан, Т. Микитин, М. Никирси, І. Чеховського, Т. Юрій та ін. доводиться необхідність проведення ярмарків у зв'язку з утворенням і функціонуванням видавничих підприємств та друкарень, оскільки ярмарок – унікальний засіб просування товарів, зокрема друкованої літератури. Зокрема, Т. Микитин присвятила працю розгляду виставково-ярмаркових заходів як важливих інструментів для промоції книги й розвитку читання, зокрема в Україні; прослідкувала еволюцію від простого продажу книг (кількість) до насичених культурних програм, професійних дискусій і фокусу на якості контенту [3]. Також автор розглядає книжкові виставки-ярмарки як потужний інструмент міжнародної комунікації та культурної дипломатії; аналізує їх не лише як комерційні майданчики, а як простір для інтелектуального обміну і взаємодії різних культурних ідентичностей [4].

Крім висвітлення сучасного стану видавничої діяльності в Україні, шляхів інноваційного поступу галузі, колектив авторів у монографії «Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців» зазначає про важливість участі України у Франкфуртському книжковому ярмарку [5].

У праці Г. Глотової (Борисович) досліджується присутність і статус українських видань на світових книжкових форумах у радянський період; аналізується роль цих заходів як джерельної бази для вивчення історії книжкової справи [6].

Про міжнародні книжкові виставки та ярмарки, що відбувалися після Другої світової війни, які відбивають русифікацію в Україні, переслідування української науково-видавничої діяльності, свідоме усування московською владою української культури й науки на рейки провінційної етноізоляції, що сприяло денаціоналізації, деморалізації суспільства, зазначають Н. Солонська, Г. Борисович [7]. Ці ж автори аналізують представленість України на книжковому ярмарку у Франкфурті-на-Майні.

Міжнародні книжкові ярмарки, за Дж. Томпсоном (J. Thompson), є одними з головних рушійних сил книжкового ринку, оскільки забезпечують торгівлю правами, формування професійних мереж, культурну легітимацію літератур і координацію міжнародної видавничої діяльності [8].

За Б. Дрісколл (B. Driscoll), літературні фестивалі є важливими інституціями сучасної літературної культури, що поєднують культурні, соціальні та економічні функції, формують читацькі спільноти і виконують роль механізмів культурної легітимації літератури [9].

Тема участі України, зокрема після здобуття нею незалежності, у Франкфуртському книжковому ярмарку значно ширше розглядається в ЗМІ.

Метою статті є простежити представленість України як незалежної держави на Франкфуртському книжковому ярмарку; присутність України до 1990 р., коли вона була у складі СРСР. Висвітлення присутності України на одному з найбільших ярмарків для популяризації сучасної української книги та з метою залучення міжнародної аудиторії.

Виклад основного матеріалу. Перший Франкфуртський книжковий ярмарок відбувся в 1949 р. В орендованому приміщенні церкви святого Павла у Франкфурті-на-Майні зібралося 200 видавців і було представлено близько 8 тис. книжкових новинок (рис. 1) [1].

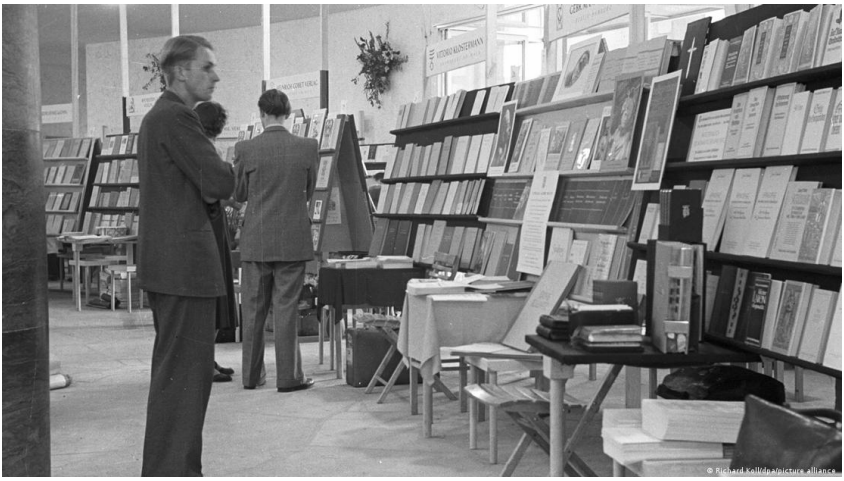

Рис 1. Перший Франкфуртський книжковий ярмарок, 1949 р.
Джерело: https://www.dw.com/uk/frankfurtskij-knizkovij-armarok-75-rokiv-diplomatii-protestiv-ta-skandaliv/a-70489848 (фото Richard Koll)

Сьогодні це найбільша у світі галузева платформа для зустрічі авторів, видавців і шанувальників літератури – щороку сюди приїжджає понад 4 тис. видавців, які виставляють 390 тис. найменувань книжок, включно з електронними. Колишній директор ярмарку П. Вайдхас (P. Weidhaas) називає його зразком для наслідування – усі засновані в наш час книжкові ярмарки слідували франкфуртській моделі.

Під час холодної війни, у 1955 р., країни східного блоку СРСР, зокрема Польща, Угорщина, Чехословаччина, Югославія, уперше

[1] Греньєр Е. Свято книги у Франкфурті: 75 років дипломатії й скандалів. *Deutsche Welle*. 2024. 14.10. URL: https://www.dw.com/uk/frankfurtskij-knizkovij-armarok-75-rokiv-diplomatii-protestiv-ta-skandaliv/a-70489848 (дата звернення: 17.01.2026).

взяли участь у Франкфуртському книжковому ярмарку. Тоді ж на ньому вперше було представлено Німецьку Демократичну Республіку (ярмарок, у свою чергу, проводився у м. Франкфурт-на-Майні, Федеративна Республіка Німеччина). Проте «залізна завіса» кидала тінь на ярмарок упродовж майже чотирьох десятиліть – допоки не «впала» Берлінська стіна.

Україна у складі СРСР не мала самостійного представництва на Франкфуртському книжковому ярмарку, як і на інших закордонних ярмарках. Книжкова продукція Української РСР експонувалася виключно в межах єдиного стенда Радянського Союзу, який організовувало Всесоюзне об'єднання «Міжнародна книга» [1] [6].

Українські видання – переважно російською або переклади українською – демонструвалися як частина радянського видавничого доробку, без окремого національного акценту, під суворим ідеологічним контролем. Книги українських видавництв (таких як «Дніпро», «Веселка», «Мистецтво») проходили суворий ідеологічний відбір через Держкомвидав СРСР, а стенд репрезентував ідеологію СРСР, а не окрему культуру України. М. Слабошпицький підкреслює, що на виставки «потрапляли лише "стерильні" видання, схвалені відповідними партійними органами; будь-який натяк на модерність чи національну самобутність, що виходила за межі шароварщини, нещадно відсікався» [10].

Перевага надавалася класиці, наприклад виданням творів Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка (зазвичай у розкішних подарункових виданнях); науковим виданням та ідеологічній літературі, що мали демонструвати «досягнення соціалістичної культури», «успіхи соціалістичного будівництва», «розквіт культур у братній сім'ї народів», сприяти створенню позитивного іміджу республіки. Для Франкфуртського ярмарку пріоритетними були видання мовами, зрозумілими західному читачеві. Державне видавництво «Мистецтво» або спеціалізовані експортні відділи готували видання англійською, німецькою, французькою та іспанською мовами (переважно це розкішні фотоальбоми про досягнення УРСР, мистецтвознавчі праці й класика, наприклад твори Т. Шевченка в перекладі). Ці книги часто

[1] Цю зовнішньоторговельну організацію було засновано в 1923 р. Після розпаду СРСР об'єднання перетворено в АТ, а в 2012 р. перебувало в стадії ліквідації.

випускалися у видавництвах на кшталт московського «Прогрес», з позначкою про українське походження чи тематику.

Як зауважує М. Слабошпицький, література від УРСР виставлялася за «залишковим» принципом: вона презентувалася «переважно подарунковими виданнями – фотоальбомами про досягнення соціалізму, ідеологічними працями та етнографічними книжками (фольклор, кухня)», що створювало образ України як суто «співочо-танцювального» краю без серйозної інтелектуальної літератури. Щодо поліграфії він писав, що «на тлі розкішних західних видань, що сліпили око глянцем, якісним папером і неймовірною поліграфічною культурою, наші книжки виглядали як бідні родичі. Ми могли похвалитися геніальними ілюстраторами, але все це "вбивалося" нашою поліграфією: сірий газетний папір, фарби, що линяють, і неохайні палітурки. Наші стенди на міжнародних ярмарках часто викликали почуття національного приниження» [11].

Паралельно з офіційним радянським представництвом на ярмарку часто діяли стенди української діаспори (наприклад, видавництва «Сучасність»), які представляли заборонену в СРСР літературу і твори дисидентів. Книги В. Стуса, Л. Костенко та інших дисидентів не могли бути видані в УРСР. Видавництво «Сучасність» не просто друкувало книги, а створювало майданчик для дискусій про вільну Україну. Саме завдяки цим стендам західний світ дізнавався про реальний стан культури та прав людини за «залізною завісою».

Н. Солонська, Г. Борисович зазначають, що «інформація про книжкові ярмарки за кордоном настільки приховувалася московською владою від суспільства, що навіть у фондах найбільшої бібліотеки України – НБУВ – сьогодні нам не вдалося виявити жодного екземпляру каталогу чи проспекту зарубіжних книжкових форумів 30-річного періоду (1960–1990-ті роки. – Прим. Ю. Ш.). Можливо, випадкові примірники десь зберігаються в архівах видавництв чи приватних колекціях» [7].

Перше майже десятиліття після здобуття незалежності Україну на Франкфуртському книжковому ярмарку (далі – ФКЯ) було представлено переважно індивідуальними стендами окремих видавців або колективними експозиціями, організованими за сприяння різних діючих на той період держструктур чи організацій,

зокрема Міністерства культури, Міністерства у справах преси та інформації, Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів, ГО «Форум видавців», Міжнародного фонду «Відродження», Асоціації українських письменників. Звільнені після 1991 р. від державної цензури українські видавництва та письменство отримали шанс на нове існування. Це був період становлення.

Переломним моментом став 1998 р.: Україна взяла участь у ФКЯ як незалежна держава із власним стендом. «Окремі видавці представили свої невеликі стенди площею до двох квадратних метрів. Серед ентузіастів були приватні видавництва "Перун", "Балтія-друк", з часом до них приєдналися державні видавництва "Либідь", "Мистецтво", "Картографія". У 2004 р. Держкомтелерадіо організувало у Франкфурті першу Національну експозицію. У 2005 р. … держбюджетом було передбачено фінансування участі українських видавництв у міжнародних книжкових заходах. Державний комітет телебачення та радіомовлення щороку організовує та формує єдиний Національний стенд України для участі вітчизняних видавців у Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку» [1].

Хоча перші кроки робилися зусиллями приватних видавців-ентузіастів, однак це заклало фундамент для подальшої державної підтримки. Книгами, випущеними за бюджетною програмою «Українська книга» у 2006–2008 рр., і виданнями, наданими видавництвами та видавничими організаціями з усіх регіонів України, було представлено Україну у 2008 р. на ФКЯ [2].

У 2010 р. в Україні було створено ще один важливий захід – фестиваль «Книжковий арсенал», що значно пожвавило процеси у видавничій сфері, а також вплинуло на представлення України на міжнародному ринку. Як переломний момент О. Хмельовська [3]

[1] Україна візьме участь у 60-у Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку. *Державний комітет телебачення і радіомовлення України* : офіц. вебпортал. 2008. 9 жовт. URL: https://comin.gov.ua/news/ukraina-vizme-uchast-u-60-u-frankfurtskomu-mizhnarodnomu-knizhkovomu-yarmarku (дата звернення: 17.01.2026).

[2] Там само.

[3] Співзасновник і редактор культурно-видавничого проєкту «Читомо», журналіст. Заснувала й організовувала фестиваль молодих видавців і редакторів «Штурмові загони Ґутенберга», три роки поспіль брала участь в організації роботи

згадує організацію національного стенда на Франкфуртському книжковому ярмарку в 2015 р.: «Ні, я не кажу, що не було національних стендів: так, Держкомтелерадіо щороку мали стенди у Білорусі, Казахстані й навіть у Франкфурті, але …що ми як країна на них демонстрували? Рушники, віночки, не надто вдалу підбірку книжок, це …коли галузь уже мала значний потенціал, були відомі за кордоном письменники, була цікава канва літературних фестивалів у межах країни, але це не комунікувалося назовні. І лише у 2015 р. стенд, організований Мистецьким арсеналом за співучасті Асоціації видавців і сприяння Мінкульту й МЗС, був таким, за який не соромно. Буквально відразу весь видавничий світ подивився на нас іншими очима, точніше помітив нас, бо ми були яскраві, зі смаком у дизайні й добротним контентом» [1].

На її думку, «це стало поштовхом організовувати національні стенди на дедалі вищому рівні, залучаючи іменитих архітекторів, демонструючи виставкові артпроєкти». Відтоді національні стенди було організовано на високому рівні в Лівані, Парижі, Вільнюсі, Празі, Монреалі та інших країнах.

Знаковим і переломним для книжкового ринку України став 2016 р., завдяки появі профільної інституції – Українського інституту книги. Йому передали всі повноваження, які стосуються галузі. А. Антоненко [2] наголошує: «До того як з'явився інститут книги – це була катастрофа. Щось там вирішуємо, щось – там. Зараз принаймні є єдина інституція. Про необхідність її створення я говорила ще у

українського стенда на ФКЯ. Працювала журналістом і редактором телепрограм «Книга.ua», «PROдизайн», керівником пресслужби Форуму видавців у Львові, журналістом видання «Тиждень.ua» та ін. З 2015 р. була асистентом проєктів «Книжкового арсеналу», а з 2016 р. курує фестиваль.

[1] Ліцкевич О. 30 років українського книжкового ринку: як це було та що потрібно змінити. *Суспільне. Культура*. 2021. 27 серп. URL: https://suspilne.media/culture/158720-30-rokiv-ukrainskogo-knizkovogo-rinku-ak-ce-bulo-ta-so-potribno-zminiti (дата звернення: 17.01.2026).

[2] Антоненко Анетта – відома українська видавець, засновник і власник «Видавництва А. Антоненко». До створення власного бренду вона протягом 19 років (до 2014 р.) була співвласницею та директором львівського видавництва «Кальварія». Саме вона відкрила українському читачеві таких авторів, як Л. Дереш і Ю. Іздрик, а також популяризувала переклади Е.-Е. Шмітта, Х. Л. Борхеса та І. Мак'юена.

2005 р. І далеко не я одна – практично всі центрові видавництва, які приблизно знали, як це працює у світі. Не треба було нічого придумувати – просто взяти модель і працювати з нею. Це складно, але це можливо. І поява інституту це показує».

Український стенд на ярмарку у 2016 р. (19–23 жовтня) було організовано Міністерством закордонних справ і Міністерством культури в партнерстві з рядом культурних та видавничих інституцій, зокрема Форумом видавців, Українською асоціацією видавців та фондом «Ізоляція» (візуальне рішення стенда). Дизайн створили на основі мотивів робіт К. Малевича. На українському національному стенді представлено доробок 12 українських видавництв, серед яких «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Веселка», «Либідь», «Фоліо», «Богдан», «Апріорі», «Родовід», «Основи», «Видавництво Старого Лева» [1].

У 2017 р. (11–15 жовтня) свою продукцію представили 17 видавництв, зокрема «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Видавництво Старого Лева», «Фоліо», «Смолоскип», «Родовід», «Либідь», «Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”», «Фонд ArtHuss», «Ранок», «Богдан», «КМ букс», “Nedo BookLabPublishing”, «Форс Україна», «Картографія», «Кальварія», «Видавництво “Два А”», «Агенція культурного розвитку» [2]. Деякі творчі команди і видавці представляли свої досягнення окремими стендами, зокрема «Віват», «Список милосердця», «Видавничий центр “Люкс”», «Розумова дитина», «Артбук», «АССА» та ін. Окремо було представлено «Арт-арсенал» [3].

З 2018 р. офіційним організатором національного стенда став Український інститут книги [4]. Це надало участі України в тому ж

[1] Писанська Н. Україна здивувала 68-й книжковий ярмарок у Франкфурті-на-Майні. *Радіо Свобода*. 2016. 22 жовт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/28068143.html?utm_source= (дата звернення: 27.02.2026).

[2] На Франкфуртському книжковому ярмарку будуть представлені 17 українських видавництв. *LB.ua* : вебсайт. 2017. 13 верес. URL: https://lb.ua/culture/2017/09/13/376384_frankfurtskoy_knizhnoy_yarmarke.html?utm_source= (дата звернення: 27.02.2026).

[3] Україна на Франкфуртському книжковому ярмарку. *AdvicenTime*. 2017. 23.01. URL: https://advicetime.net/en/ukraine-frankfurt-book-fair-2017 (дата звернення: 27.02.2026).

[4] УІК – державна установа при Міністерстві культури та інформаційної політики України, покликана формувати державну політику в книжковій галузі, провадити промоцію книгочитання в Україні, підтримувати книговидавничу

ФКЯ сталого інституційного характеру. Український інститут книги (далі – УІК) у співпраці з Міністерством культури, МЗС та Українською асоціацією видавців і книгорозповсюджувачів [1] забезпечив підготовку національного стенда й культурної програми України для участі в 70-му Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку (10–14 жовтня 2018 р.). На національному стенді було представлено книжкову продукцію 16 українських видавництв (рис. 2) [2].

Рис. 2. Стенд України на Франкфуртському книжковому ярмарку-2018.
Джерело: https://lb.ua/blog/yulia_valova/410089_ukrainski_pismenniki_rozkrili.html

справу, стимулювати перекладацьку діяльність, популяризувати українську літературу за кордоном.

[1] На Франкфуртському ярмарку почав свою роботу український стенд. *LB.ua* : *вебсайт*. 2018. 10 жовт. URL: https://lb.ua/culture/2018/10/10/409650_frankfurtskoy_yarmarke_nachal.html (дата звернення: 27.02.2026).

[2] Цьогоріч Україна представлена національним стендом на 70-му Міжнародному Франкфуртському книжковому ярмарку. *Державний комітет телебачення і радіомовлення України* : офіц. вебпортал. 2018. 10 жовт. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/cogorich-ukrayina-predstavlena-nacionalnim-stendom-na-70-mizhnarodnomu-frankfurtskomu-knizhkovomu-yarmarku (дата звернення: 27.02.2026).

У 2019 р. (16–20 жовтня) на ФКЯ відбулася презентація збірки англомовних есе українських інтелектуалів, дискусія та презентація німецькомовного видання книжки «Жизня» О. Сенцова, колишнього політв'язня Кремля, кримчанина, режисера і вже письменника [1]. Також важливою подією в програмі українського стенду стала презентація англомовного дослідження про стан книговидання в Україні у 2018–2019 рр., проведеного Українським інститутом книги, яке було видано у вигляді окремого буклету [2].

Свої книги світу представило 28 видавництв, тоді як загальна кількість учасників експозиції становила 42 організації [3].

У 2020 р. (14–18 жовтня) через пандемію COVID-19 ярмарок відбувався переважно онлайн. Україна брала участь у цифровому форматі. УІК, крім онлайн-презентацій, розмістив на сайті ярмарку в спеціальній директорії "Frankfurt Rights" два англомовні каталоги. Англомовний каталог найновіших текстів сучасної української літератури "New Books From Ukraine", до якого увійшли книги, які побачили світ у 2020 р., а також ті, що вийшли за сприяння програми підтримки перекладів "Translate Ukraine", і каталог українських ілюстраторів "Illustrators From Ukraine". Участь у ФКЯ взяло 19 видавництв, 1 книжкова фабрика, 1 літературна агенція [4].

У 2021 р. (20–24 жовтня, гібридний формат) стенд фізично має лише друкарня повного циклу з Харкова "KHBF Unisoft", яка надає

[1] Андрейців І. Яким був найбільший книжковий ярмарок світу і Україна на ньому: репортаж з Франкфурта. *Українська правда* : вебсайт. 2019. 21 жовт. URL: https://life.pravda.com.ua/culture/2019/10/21/238608 (дата звернення: 27.02.2026).

[2] Трегуб Г. Франкфуртський книжковий ярмарок: нобелівський післясмак, норвезький приклад та українська «історія історій». *Тиждень.ua*. 2019. 25 жовт. URL: https://tyzhden.ua/frankfurtskyj-knyzhkovyj-iarmarok-nobelivskyj-pisliasmak-norvezkyj-pryklad-ta-ukrainska-istoriia-istorij (дата звернення: 19.02.2026).

[3] Frankfurt Book Fair 2019: Ukrainian National Stand. *Український інститут книги*. URL: https://web.archive.org/web/20191021083447/https://ubi.org.ua/en/activity/mizhnarodna-diyalnist/frankfurtskiy-knizhkoviy-yarmarok (дата звернення: 19.02.2026).

[4] 72-й Франкфуртський книжковий ярмарок. *Український інститут книги*.URL:https://ubi.org.ua/uk/activitymizhnarodna-diyalnist/mizhnarodna-diyalnist-2020 (дата звернення: 19.02.2026).

поліграфічні послуги. УІК, видавництва, а також автори вирішили взяти участь у події в онлайн-режимі [1].

На жаль, через неодноразове оновлення сайту того ж УІК у 2022–2024 рр. частина новин про участь України у ФКЯ було видалено або переміщено, однак в архіві автору цієї праці їх знайти не вдалося.

У 2022 р. (19–23 жовтня), крім УІК, співорганізатором національного стенду України на ярмарку був Інститут Ґете (Goethe-Institut) в Україні. Концепція присутності України на ярмарку – у рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну – мала втілювати ідею незламності українців у нинішній війні Росії проти України та боротьби за своє буття, яка триває століттями. Саме тому для стенда було обрано гасло «Наполегливість існування», запропоноване філософом і перекладачем Ю. Прохаськом. Основою візуального оформлення стала мозаїка «Дерево життя» визначних українських художників А. Горської та В. Зарецького, знищена в Маріуполі в липні 2022 р. (див. рис. 3) [2].

Як зазначено на сайті Міністерства культури України, з окремими стендами представлено ілюстраторів Pictoric, «Мистецький арсенал» і видавництво "IST" [3].

У 2023 р. (18–22 жовтня) Україну на ярмарку представляли Український інститут книги, Goethe-Institut в Україні, «Мистецький арсенал».

Понад 300 книг від 31 українського видавництва було представлено від України на ФКЯ в 2024 р. (18–22 жовтня). Темою року було мистецтво, створене війною; звучали розповіді про українських

[1] У Франкфурті стартував книжковий ярмарок – Україна бере участь онлайн. *Укрінформ*. 2021. 20.10. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3335962-u-frankfurti-startuvav-knizkovij-armarok-ukraina-bere-ucast-onlajn.html (дата звернення: 19.02.2026).

[2] Франкфуртський книжковий ярмарок-2022 / Frankfurter Buchmesse-2022. *Український інститут книги*. URL: https://ubi.org.ua/uk/activity/mizhnarodna-diyalnist/frankfurtskiy-knizhkoviy-yarmarok (дата звернення: 19.02.2026).

[3] На Франкфуртському книжковому ярмарку представлять національний стенд від України. *Міністерство культури України*. 2020. 28.09. https://mincult.gov.ua/news/na-frankfurtskomu-knyzhkovomu-iarmarku-predstavliat-natsionalnyy-stend-vid-ukrainy (дата звернення: 19.02.2026).

письменників, які втратили життя, та книги, що зберігають їхній голос [1].

Рис. 3. Мозаїка «Дерево життя» А. Горської і В. Зарецького, знищена в Маріуполі в липні 2022 р.
Джерело: https://lb.ua/culture/2022/07/22/523969_viyska_rf_znishchili_mariupolski.html (фото Є. Нікіфоров)

У 2025 р. (15–19 жовтня) Український національний стенд організовано УІК за підтримки Міністерства культури та стратегічних комунікацій, Міністерства закордонних справ України, Інституту Ґете в Україні, Українського інституту та «Мистецького арсеналу». Представлено понад 300 книг від 38 українських видавництв [2].

Автор цієї праці зауважує, що, на жаль, аналіз матеріалів на офіційному сайті Українського інституту книги, який є основною

[1] Понад 300 книг і 31 видавництво: Українські люди в центрі уваги на Франкфуртському книжковому ярмарку. *Міністерство культури України*. 2024. 19.10. URL: https://mincult.gov.ua/en/news/over-300-books-and-31-publishers-the-ukrainian-stand-in-the-spotlight-at-the-frankfurt-book-fair (дата звернення: 19.02.2026).

[2] Українська програма на Франкфуртському книжковому ярмарку 2025. *Ukrainisches Institut*. URL: https://de.ui.org.ua/en/ukrainian-program-at-the-frankfurt-book-fair-2025 (дата звернення: 19.02.2026).

державною установою-організатором національного стенду України на ФКЯ, показав, що в ряді новин і звітів інституту відсутній повний перелік конкретних українських видавництв-учасників згаданого книжкового ярмарку (у автора ж було на меті подати цю інформацію в повному обсязі).

Висновки. Отже, представленість України на Франкфуртському книжковому ярмарку пройшла тривалу еволюцію – від повної відсутності самостійного статусу в радянський період до становлення України як незалежної держави в очах світу. До 1991 р. українська книжкова продукція демонструвалася виключно в межах єдиного стенда СРСР і підпорядковувалася ідеологічним вимогам, що не давало можливості репрезентувати українську культуру як окрему та самобутню. Після здобуття незалежності участь України поступово унормовувалася – від поодиноких ініціатив видавців-ентузіастів до створення державної системи організації національного стенда. Переломним став кінець 1990-х років, коли Україна вперше виступила як самостійний учасник із власною експозицією, що стало фундаментом подальшої системної міжнародної культурної комунікації.

Водночас важливим етапом стала поява профільної інституції – Українського інституту книги, який систематизував участь України в міжнародних книжкових форумах. Попри це дослідження показало істотну проблему наявності інформації: на офіційному сайті УІК у ряді випадків відсутні повні списки видавництв-учасників ярмарку (що було цікавим для автора цієї праці), подається лише узагальнена статистика. Це ускладнює наукове вивчення цього питання та змушує дослідників звертатися до додаткових, часто розпорошених джерел і ЗМІ.

Загалом участь України у ФКЯ сьогодні є важливим інструментом популяризації сучасної української літератури, формування позитивного міжнародного іміджу держави та інтеграції українського книжкового ринку у світовий культурний простір.

Список використаних джерел

1. Удріс-Бородавко Н. Фестивалі ілюстрацій та книжкові ярмарки у розвитку української ілюстрації як сектору креативних індустрій.

Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну. 2021. Т. 4. № 2. С. 143–157. https://doi.org/10.31866/2617-7951.4.2.2021.246819

2. Олійник С. В., Данчук Л. І. Мистецький фестиваль як форма самопрезентації творчого колективу. *In Scientific Collection "InterConf", 1 (37). Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Recent Scientific Investigation", 6-8 December 2020* (pp. 630-633). Oslo, Norway: Dagens naeringsliv forlag, 2020. URL: https://eprints.zu.edu.ua/32006 (дата звернення: 17.01.2026).

3. Микитин Т. І. Книжкові виставки і ярмарки в Україні у системі пропагування книги та читання. *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. № 2. С. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2011_2_10 (дата звернення: 17.01.2026).

4. Микитин Т. Книжкові виставки-ярмарки у контексті міжнародного культурного обміну. *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика*. 2015. Вип. 20. С. 166–172. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2015_20_16 (дата звернення: 17.01.2026).

5. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців : монографія / за заг. ред. Г. В. Горбенко ; упоряд., наук. ред. Н. М. Вернигора ; Ін-т журналістики Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка. Київ, 2019. 272 с.

6. Глотова Г. Українська книга на міжнародних виставках та ярмарках (1945–1990). *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 10. С. 13–16.

7. Солонська Н., Борисович Г. Українська книга на міжнародних виставках. 1960–1990 : матеріали Міжнар. наук. конф. *«Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети сьогодення та перспективи» (Київ, 2025)*. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/2431 (дата звернення: 17.01.2026).

8. Thompson J. B. Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century. Cambridge: Polity Press, 2010.

9. Driscoll B. The New Literary Middlebrow. London: Palgrave Macmillan, 2014. https://doi.org/10.1057/9781137402929

10. Слабошпицький М. Протирання дзеркала. Про час і про людей. Київ : Ярославів Вал, 2017. 688 с.

11. Слабошпицький М. Ф. З гаману пам'яті. Спадкоємці. Київ : Ярославів Вал, 2020. 608 с.

References

1. Udris-Borodavko, N., & Pavliuk, A. (2021). Illustration Festivals and Book Fairs In The Development of Ukrainian Illustration as a Sector of Creative Industries. *Demiurge: ideas, technologies, perspectives of design*, *4*(2), 143-157. https://doi.org/10.31866/2617-7951.4.2.2021.246819

2. Oliinyk, S. V., & Danchuk, L. I. (2020). Mystetskyi festyval yak forma samoprezentatsii tvorchoho kolektyvu. In *Scientific Collection "InterConf", 1*(37). *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Recent Scientific Investigation", 6-8 December 2020* (pp. 630-633). Oslo, Norway: Dagens naeringsliv forlag [in Ukrainian]. Retrieved January 17, 2026, from https://eprints.zu.edu.ua/32006

3. Mykytyn, T. I. (2011). Knyzhkovi vystavky i yarmarky v Ukraini u systemi propahuvannia knyhy ta chytannia [Book exhibitions and fairs in Ukraine as part of promoting books and reading]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava – Printing and publishing*, *2*, 59-64 [in Ukrainian]. Retrieved January 17, 2026, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2011_2_10

4. Mykytyn, T. (2015). Knyzhkovi vystavky-iarmarky u konteksti mizhnarodnoho kulturnoho obminu [Book fairs in the context of international cultural exchange]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine in the 20th century: Culture, Ideology, Politics, 20*, 166-172 [in Ukrainian]. Retrieved January 17, 2026, from http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2015_20_16

5. Horbenko, H. V. (Ed.). (2019). *Vydavnycha diialnist v umovakh rozvytku novitnikh tekhnolohii: vyvchennia zapytiv fakhivtsiv* [Publishing activities in the context of new technology development: studying the demands of specialists]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Hlotova, H. (2011). Ukrainska knyha na mizhnarodnykh vystavkakh ta yarmarkakh (1945-1990) [Ukrainian books at international exhibitions and fairs (1945-1990)]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, *10*, 13-16 [in Ukrainian].

7. Solonska, N., & Borysovych, H. (2025). Ukrainska knyha na mizhnarodnykh vystavkakh. 1960-1990 [Ukrainian books at international

exhibitions. 1960-1990]. In *Proceedings of the International Scientific Conference "Library. Science. Communication. Current Priorities and Prospects".* Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved January 17, 2026, from http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/2431

8. Thompson, J. B. (2010). *Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press.

9. Driscoll, B. (2014). *The New Literary Middlebrow*. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137402929

10. Slaboshpytskyi, M. (2017). *Protyrannia dzerkala. Pro chas i pro liudei* [Wiping the mirror. About time and people]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Slaboshpytskyi, M. F. (2020). *Z hamanu pamiati. Spadkoiemtsi* [From the Treasury of Memory. Heirs]. Kyiv [in Ukrainian].

Отримано / Received 06.04.2026
Прийнято / Accepted 01.05.2026
Опубліковано онлайн / Published online 28.07.2026

Yuliia Shlapak,
Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: dewchonka.77@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1191-3847

DYNAMICS OF UKRAINE'S PRESENCE AT THE FRANKFURT BOOK FAIR

This article attempts to trace Ukraine's presence at the Frankfurt Book Fair from the period when Ukraine was part of the USSR to the present day, as an independent state. It offers analysis of the role of international book fairs as a tool of cultural diplomacy and in shaping a positive international image of the state. It demonstrates that participation in international book forums is an important means of representing Ukrainian culture, history, and national identity on the international stage. Furthermore, it serves as a means of countering Russian propaganda narratives, particularly since 2014 and amid the full-scale war waged by the Russian Federation against Ukraine since 2022. **The aim** of this study is to examine how the role and nature of Ukraine's presence at the Frankfurt Book Fair have evolved in the context of historical changes; to

trace the transformation of Ukraine's presence from a component of the Soviet pavilion to an independent national representation; and to assess the fair's significance for promoting Ukrainian books worldwide. **The research methodology** is based on the application of historical, comparative, analytical, and systems approaches. The study draws on an analysis of academic works, materials from the official websites of government institutions, and journalistic sources devoted to the activities of the Frankfurt Book Fair and Ukraine's participation in it. **Scientific novelty**. Information on the participation of Ukrainian publishing houses and cultural institutions in the FBF over the years since independence, has been compiled. Attention is drawn to the issue of incomplete official data regarding the composition of participants at Ukrainian booths. **Conclusions.** Ukraine's presence at the Frankfurt Book Fair has evolved from an ideologically controlled component of the Soviet exhibition to a full-fledged national representation of an independent state. An important milestone was the institutionalization of this activity through the creation of the Ukrainian Book Institute. Ukraine's current participation in the Frankfurt Book Fair is an important tool for cultural diplomacy, international communication, and the affirmation of Ukraine's agency in the global cultural sphere.

Keywords: Frankfurt Book Fair, book fairs, Ukrainian books, cultural diplomacy, publishing, international communication, national image, book market